

ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ”
1504, София, бул. „Евлоги и Христо Георгиеви” № 82,
тел. 92 26 501 e-mail: rnda@md.government.bg

ФАКУЛТЕТ „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА”
КАТЕДРА „МЕНИДЖМЪНТ НА СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА”

ЕЛЕНА КОСТАДИНОВА ТИМЕВА

МЕНИДЖМЪНТ НА РЕСУРСИТЕ ЗА ОТБРАНА
ЗА ПОСТИГАНЕ НА БАЛАНС МЕЖДУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ
ПОТЕНЦИАЛ НА ДЪРЖАВАТА И ОТБРАНИТЕЛНИТЕ
СПОСОБНОСТИ НА ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за придобиване
на образователна и научна степен „доктор“
в област от висше образование 9. „Сигурност и отбрана“,
професионално направление 9.1. „Национална сигурност“
докторска програма „Организация и управление
извън сферата на материалното производство
(„Управление на сигурността и отбраната“)

Научен ръководител - Професор доктор Лидия Стоянова Велкова

Научен консултант - Полковник о.р. Андон Кирилов Бакърджиев

Рецензенти:

1.

2.

СОФИЯ, 2020

Дисертационният труд е обсъден на катедрен съвет на катедра „Мениджмънт на сигурността и отбраната“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, Военна академия „Георги Стойков Раковски“, гр. София на 15.01.2020г. и е предложен за защита пред научно жури.

Авторът е докторант в същата катедра. Изследванията и разработването на темата са извършени във Военна академия „Георги Стойков Раковски“ и дирекция „Планиране, програмиране и бюджет“ - Министерство на отбраната.

Дисертационният труд е с обем 264 стандартни страници, в т. ч. 18 таблици, 2 схеми и 7 фигури. Съдържа списък на използваните съкращения, увод, изложение в три части, заключение, използвана литература със 165 източника и 2 приложения.

Брой на публикациите по дисертацията - 4.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 29.04.2020 г. от ___ ч. в зала _____ на Военна академия „Г. С. Раковски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в стая № __ на Военна академия „Г. С. Раковски“ - София, тел. _____

Автор: Елена Костадинова ТИМЕВА

Тема: Мениджмънт на ресурсите за отбрана за постигане на баланс между икономическия потенциал на държавата и отбранителните способности на Въоръжените сили“

Тираж: _____

Отпечатан на _____

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Динамично променящата се среда за сигурност обуславя формирането на нови отбранителни способности от Въоръжените сили на Република България за отговор на съвременните предизвикателства.

Изграждането на нови и/или поддържането на вече съществуващи отбранителни способности е в пряка връзка и зависимост с икономическото състояние на държавата. Икономическите възможности на страната по правило са определящи за равнището на разходите, които могат да бъдат заделени за отбрана. Налице е устойчива корелация между равнището на Брутния вътрешен продукт (БВП) и отбранителните разходи на страната. Следователно, колко по-голям е размерът на създадения в държавата БВП, толкова възможностите за увеличаване на финансовите средства за сектор „Отбрана“ нарастват. Съгласно структурата на Консолидираната фискална програма на държавата, секторите „Отбрана“ „Здравеопазване“, „Образование“ и т.н. са финансирани от държавния бюджет и всеки от тях има своите наследени и/или нови проблеми, които се нуждаят от „адекватно“ финансиране. Въпреки, че нито един от секторите в страната няма да функционира нормално, ако няма сигурност, това не води до привилегированост на сектор „Отбрана“. Направеният анализ и подробните статистически данни изложени в дисертационния труд доказват твърдението, че сектор „Отбрана“ години наред не е приоритет при управлението и разпределението на ресурсите на страната. Много правителства неглежираха сектор „Отбрана“ и не предоставяха необходимите ресурси за изграждане и/или поддържане на вече съществуващи отбранителни способности на Въоръжените сили (ВС), което допълнително допринесе за изоставането и отдалечаването от изискванията на НАТО за способни и съвременни армии.

Членството на Република България в НАТО и Европейския съюз (ЕС) предоставя огромна възможност, от една страна за подобряване на икономическото състояние на страната и от друга, за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности на ВС за създаване на една модерна армия, способна да отговори на всички предизвикателства.

Значимостта и актуалността на темата рязко нарасна в условията на кризисно състояние на обществото и държавата и необходимостта от търсенето на възможности за повишаване на икономическия потенциал на страната за преодоляване на постоянния недостиг на ресурси за отбрана за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности и изпълнение на мисиите и задачите на ВС, както и за участието на страната в колективната отбрана.

Изграждането и/или поддържането на отбранителни способности на ВС на Република България е основен приоритет в условията на непрекъснато променящата се среда на сигурност в региона и в света. С приетите решения на срещите на върха на НАТО в Уелс през 2014 г., Полша през 2016 г. и Брюксел през 2018 г. страните - членки на Алианса си поставиха амбициозни цели за изпълнение - увеличаване на средствата за отбрана и изграждане на въоръжени сили и отбранителни способности, адекватни на новите заплахи и изисквания на средата на сигурност.

Оттук произтича актуалността и необходимостта от разработването на темата, като направеният анализ и изследвания подпомагат намирането на конкретни решения в търсенето на баланс за изграждане на необходими отбранителни способности (НОС) на ВС на Република България и възможностите на икономиката на страната да осигурява ресурси за това. Значимостта на разработката е безспорна поради факта, че среща два жизнено важни сектора за съществуването на държавата - икономика и отбрана.

Целта на изследването е усъвършенстване на мениджмънта на ресурсите за отбрана за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности при отчитане на икономическия потенциал на страната.

Проблем на дисертационния труд са съществуващите слабости в мениджмънта на ресурсите за отбрана, които водят до недостиг (дефицит) на отделни отбранителни способности и оттам до частично неизпълнение на мисиите и задачите на ВС в националната и колективна сигурност и отбрана.

Обект на изследването - икономическият потенциал на страната за осигуряване на необходимите ресурси за отбрана и изграждането на отбранителни способности на ВС.

Предмет на изследването - усъвършенстване на управлението на ресурсите за отбрана за постигане на увеличение на отбранителния и икономически потенциал на страната, като източник за осигуряване на отбранителни ресурси за Въоръжените сили.

Водещата хипотеза е, като предварително допускане, което обосновава по-нататъшната работа, възможността посредством усъвършенстването на Интегрираната система за управление на ресурсите за отбрана с прилагане на механизмите на пазарната икономика на страната, въвеждането на проектното управление, използването на всички аспекти и възможности от членството на Република България в НАТО и ЕС за национално и колективно изграждане на отбранителни способности на ВС и повишаване на компетентността на личния състав, ангажиран с управление на ресурсите за отбрана, да се постигнат значими ефекти по отношение на преодоляване на съществуващите слабости в мениджмънта на ресурсите за отбрана, по-ефективно използване на икономическия потенциал на държавата за постигане на адекватни отбранителните способности на Въоръжените сили, както и значими ползи за икономиката и обществото.

За проверка на хипотезата се изпълняват следните **задачи**:

1. Изследване на възможностите за повишаване на дела на определени отрасли от икономиката на страната за увеличаване ръста на БВП и заделяните ресурси за отбрана.

2. Оценка на влиянието на средата на сигурност върху поддържането на съществуващи и изграждането на нови отбранителни способности от ВС.

3. Характеристика на състоянието на мениджмънта на ресурсите за отбрана:
- анализ на програмното управление на ресурсите за отбрана и търсене на пътища за усъвършенстване на ИСУРО;

- анализ на процеса за формулиране на целите (целеполагане) и приоритетите в отбранителните програми и инвестиционните проекти за модернизация на ВС;

- усъвършенстване на дейностите и механизмите за финансово осигуряване, като част от управлението на ресурсите за отбрана;

- определяне на проблемите в мениджмънта на ресурсите за отбрана.

4. Състояние и пътища за усъвършенстване на управлението на риска в мениджмънта на ресурсите за отбрана.

5. Набелязване на направления, които да спомогнат при търсенето на резерви и намирането на баланс за преодоляване на дефицита от отбранителни способности.

6. Определяне (приемане) на съвместими със съюзниците ни в НАТО и ЕС области от отбранителни способности и отбранителни способности в тях, в зависимост от заплахите за националната сигурност.

7. Подобряване на възможностите за участие в съюзнически инициативи, програми, проекти и договори за преодоляване на част от дефицита от отбранителни способности на ВС.

Подход и методология - дисертационният труд изследва явления, които се проявяват в различни дисциплинарни области, което налага използването на съвкупност от **методи**: приложен е системният подход и методологията на системния анализ, теоретичен анализ, сравнителен анализ, SWOT анализ, метод на експертната оценка, теоретично моделиране на връзките; анализ на случай (case study); нормативен анализ и други.

Използвана е икономическа терминология от теория на пазарната икономика, теория за съвременния мениджмънт и мениджмънта в отбраната, вътрешноведомствена и отбранителна терминология за управление на ресурсите за отбрана и изграждане и/или поддържане на НОС на ВС и управление на риска при изпълнение на отбранителните програми и проекти за модернизация на ВС.

Фокусът на настоящия труд върху широка и интердисциплинарна материя предполага въвеждането на определени **ограничения**:

- Анализът обхваща периода от 2011 до 2017 г., като в отделни моменти са посочени и данни от 2018 и 2019 г.

- Изследванията са насочени само за отбранителните способности на ВС (без тези на страната).

- Обхватът на изследването и анализите основно са насочени към средносрочното планиране на ресурсите за отбрана.

- За клъстер „Наука и иновации за сигурност и отбрана” е представено състоянието, без да се правят изследвания.

Поради това, че средносрочното планиране (независимо кой период се анализира) е част от визията за бъдещо развитие, в дисертационния труд са посочени основни дейности, отговорности и перспективи в дългосрочното планиране на ресурсите за отбрана, като **допускане** при извършване на анализа.

Резултатите от изследването имат както научно-теоретично значение, така и практическо приложение. В *научно отношение* резултатите могат да допринесат за обогатяване и развитие на знанието в две големи научни области - икономика и отбрана и по-конкретно в сферата на управление на ресурсите за отбрана и взаимовръзката им с икономическия потенциал на страната, както и за допълване и уточняване на основни термини и понятия от изследваната област, което като цяло води до нарастване на научния капацитет. В *практическо отношение*, се очаква приложимостта на дисертационния труд да е значима, поради това, че се предлагат конкретни решения за подобряване управлението на ресурсите за отбрана; предоставя се ясна (авторска) систематизация и таксономизация на дейностите под формата на схеми и фигури, в които чрез логическа последователност от етапи, стъпки и техники са представени йерархичните нива и взаимовръзките в мениджмънта на отбранителните ресурси, което позволяват лесно, бързо и еднозначно да се вникне в същността на процеса. Те могат да бъдат прилагани при разработване на управленски програми, планове и програми за развитие на ВС, повишаване на производителността, конкурентоспособността и експортния потенциал на отделните сектори в икономиката за увеличаване на БВП на страната.

Резултатите могат да послужат за усъвършенстване на учебния процес във Военна академия „Г. С. Раковски“, други висши училища и научноизследователски институти, в които се изучава проблематиката, посветена на управление на ресурсите за отбрана.

За да бъде постигнат баланс между мениджмънта на ресурсите за отбрана и икономическия потенциал на държавата за осигуряване на отбранителните способности на ВС в изследването са разгледани последователно:

- теоретичните основи на икономическия потенциал;
- ролята и мястото на държавата в пазарната икономика за повишаване на отбранителните способности;
- икономическото развитие и разходите за отбрана;
- отбранителните способности на страната и ВС;
- състоянието на мениджмънта на ресурсите за отбрана и управлението на риска при изпълнение на отбранителните програми;
- икономическото състояние на страната и регионите, и пътища за тяхното подобряване;
- търсенето на пътища за постигане на баланс между икономическия потенциал (възможностите на страната) за отделяне на ресурси за отбрана и постигане на НОС на ВС.

Степен на разработеност на проблематиката

Проблематиката в своята цялост е сравнително слабо разработена. Същевременно съществуват множество автори, върху чиито научни публикации се базират отделни елементи на настоящото изследване - проф. Тилчо Иванов, проф. Тодор Тагарев, проф. Лидия Велкова, проф. Венелин Георгиев, проф. Севдалина Димитрова, проф. Павел Ангелов, доц. Велизар Шаламанов, доц. Иван Вълков и др., което е свидетелство, че направените изводи и формираните приноси в дисертационния труд имат определено значение за намирането на баланс между икономическите възможности на страната за осигуряване на ресурси за отбрана за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности на ВС.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е с обем 264 стандартни страници, в т.ч. 18 таблици, 2 схеми и 7 фигури. Съдържа списък на използваните съкращения, увод, изложение в три части, заключение, библиография (63 книги, от които 54 от български автори и 9 от английски и преведени; 41 нормативни акта, от които 16 национални и 25 организационни; 61 източника от Интернет) и 2 приложения.

Дисертационният труд е структуриран в следната последователност:

УВОД

ПЪРВА ГЛАВА

**ИКОНОМИЧЕСКИЯТ ПОТЕНЦИАЛ НА ДЪРЖАВАТА
И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА НЕГОВОТО РАЗВИТИЕ**

- 1. Икономически потенциал на държавата**
- 2. Роля и място на държавата за повишаване на отбранителните способности в пазарната икономика**
- 3. Икономическо развитие и разходи за отбрана**
- 4. Икономическият потенциал и отбранителните способности на ВС и страната**
 - 4.1 Отбранителни способности. Елементи*
 - 4.2 Области от отбранителни способности*
 - 4.3 Пътища за достигане на максималните изисквания на отбранителните способности от ВС*

Изводи към първа глава

ВТОРА ГЛАВА

МЕНИДЖМЪНТ НА РЕСУРСИТЕ ЗА ОТБРАНА

- 1. Съвременен мениджмънт на ресурсите за отбрана**
- 2. Същност и основни принципи на мениджмънта на ресурсите за отбрана**
 - 2.1 Особености на мениджмънта на отбраната*
 - 2.2 Същност, принципи, елементи и участници в мениджмънта на ресурсите за отбрана*
 - 2.3 Програмно управление на ресурсите за отбрана*

2.3.1 Цели, приоритети, политики, отбранителни програми, проекти и финансиране на дейностите за отбрана на страната

2.3.2 Управление на ресурсите за отбрана за членството на Република България в НАТО и ЕС - условие за изграждане на съвременни отбранителни способности на ВС

3. Управление на риска при мениджмънта на ресурсите за отбрана

3.1 Същност и съставни елементи на управлението на риска

3.2 Документи по управление на риска

3.3 Съвременни тенденции и нови практики за постигане на ефективност при управление на риска

4. Тенденции в съвременния мениджмънт на ресурсите за отбрана

Изводи към втора глава

ТРЕТА ГЛАВА

МЕНИДЖМЪНТ НА РЕСУРСИТЕ ЗА ОТБРАНА - УСЛОВИЕ ЗА БАЛАНС МЕЖДУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ И ОТБРАНИТЕЛНИТЕ СПОСОБНОСТИ

1. Постигане на баланс между икономическия потенциал на държавата и изграждането/поддържането на отбранителни способности от ВС

1.1 Възможности на страната и районите да предоставят ресурси за отбрана за изграждане/поддържане на отбранителни способности на ВС

1.2 Търсене на баланс за преодоляване на дефицита (недостига) от отбранителни способности в съвременни условия

2. Възможности за компенсиране на дефицита на отбранителни способности от ВС чрез прилагането на политики, практики, инициативи, програми и проекти на НАТО и ЕС в областта на отбраната

Изводи към трета глава

ОБЩИ ИЗВОДИ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА РЕШЕНИЯ

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

БИБЛИОГРАФИЯ

III. СЪДЪРЖАНИЕ И РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

УВОД

В увода е представена и обоснована значимостта и актуалността на темата за мениджмънта на ресурсите за отбрана, представени са целта, основният проблем, обектът, предметът, водещата хипотеза, задачите за проверка на хипотезата, подходът и методология на изследването, поставените ограничения и допускания, както и степента на разработване на проблематиката.

ПЪРВА ГЛАВА

ИКОНОМИЧЕСКИЯТ ПОТЕНЦИАЛ НА ДЪРЖАВАТА И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА НЕГОВОТО РАЗВИТИЕ

В първа глава на дисертационния труд е направена обща характеристика на икономическия потенциал на държавата, представени са ролята и мястото на държавата за повишаване на отбранителните способности в условията на съвременната пазарна икономическа среда, изведени са връзките между икономическото развитие и разходите за отбрана, от една страна, и икономическия потенциал и отбранителните способности на страната, от друга, като основа на анализа в другите две глави на дисертацията.

1. Икономически потенциал на държавата

Икономиката е материална основа на отбранителните способности на всяка страна. Нейните възможности да удовлетворява необходимите потребности, в т. ч. и отбранителни, от материални блага и услуги се съдържат в категорията икономически потенциал. Като израз на реалните възможности (ресурси), които характеризират икономиката от гледна точка на производството на материални блага и услуги, икономическият потенциал на съвременната държава може да се разглежда като обобщена характеристика на достигнатото равнище на икономическо развитие, вследствие мащабите и темповете на нарастване на брутният национален продукт, техническото и технологично равнище на материалната база, характера на икономическата структура и другите елементи, обуславящи функционирането на националното стопанство.

Икономическият потенциал не е аритметичната сума от отделни различни части, от които можете да извадите или към които можете да добавите определен брой елементи. Всички елементи на икономическия потенциал са вътрешно свързани и взаимно обусловени. Следователно, колкото и важни да са отделните елементи (производствен; технологичен и технически; енергиен; трудов, информационно-управленски, финансов, административен, инфраструктурен и други), по тях не може да се преценява нивото на икономическия потенциал на дадена държава. Той се определя и от природните ресурси на страната и е съвкупна способност на икономиката, включваща нейните отрасли, предприятия, стопанства и домакинства за осъществяване на социално-икономическа дейност, за производство на продукция и услуги за удовлетворяване потребностите на обществото и населението. За целта трябва да се вземе цялата съвкупност от икономически елементи и процеси и да се разгледат в тяхната взаимовръзка, като е необходимо да се отчитат външните и вътрешни фактори, които влияят на състоянието и поведението на системата.

Всички общества разполагат с ограничени ресурси и е необходимо да бъде намерен най-добрият начин за тяхното използване. За тази цел се въвежда икономическа система, която обхваща икономически закони, институции, традиции, обичаи и практически стопански действия, чрез които се разпределят ограничените ресурси.

Важен момент при извършване на анализа на състоянието на икономическия потенциал на страната е въвеждането на показатели, с които да бъде измерен икономическият растеж, като *Брутен вътрешен продукт (БВП)*, *Брутен национален доход (БНД)*, *БВП на човек от населението*, *БВП на един зает или показателя за производителността на труда и др.* Необходимо е да се отбележи, че БВП измерва икономическата активност, а не икономическия растеж¹. Растежът не е процес на създаване на повече стоки или услуги или увеличаване на тяхната размяна, а процес при който хората получават желаните

¹ Стивън Хорвиц, „Растеж на БВП не е равнозначно на икономически растеж“, Достъпен на: [fee.org.https://ekipbg.com/rasrej-na-bvp-ikonomicheski-rastej/](https://ekipbg.com/rasrej-na-bvp-ikonomicheski-rastej/)

от тях продукти на все по-ниски цени, което води до подобряване на тяхното благосъстояние. Следователно, не трябва да се мисли, че при растеж на БВП, автоматично се наблюдава и икономически растеж. Въпреки недостатъците и ограниченията на показателя БВП много световни икономики го използват като измерители и това е причината в дисертационния труд показателят да бъде приложен посредством трите известни метода за изчисляване - *Производствен метод*, *Метод на разходите за крайно използване (потребление)* и *Метод на доходите (стойностен метод)*. БВП се отнася само за тази част от икономиката, която статистиката може официално да измери или така наречената „формална икономика“. В същото време редица производствени дейности не се измерват и не се включват в БВП и формират „неформална икономика“.

2. Роля и място на държавата за повишаване на отбранителните способности в пазарната икономика

В стопанската организация на обществото, която господстваше в България и в бившите социалистически страни до началото на 90-те години на миналия век, държавата играеше доминираща роля в целия икономически живот и беше единственият икономически субект по отношение на собствеността, така на практика чрез нейните институции се разпределяха и присвояваха резултатите от функционирането на тази собственост.

Хипотетично е възможно демократичният режим да „започне“ с чисто пазарна икономика, но самата логика на функциониране на съвременните демокрации (и на водещите капиталистически икономики) довежда до трансформация на тази чисто пазарна икономика в смесена икономика и до възникването на такава система от норми, правила и институции, които осъществяват връзката между държавата и пазара и които наричаме „икономическо общество“. Ето защо държавата, както и преди остава единствената реално действаща институция, способна да гарантира правов ред в стопанската сфера и да отстоява националните икономически интереси в международен план. Въпросът по-скоро се свежда не до това необходима ли е

намеса на държавата в икономиката, а до степента на тази намеса. Следователно проблемът се състои в това, участието на държавата да бъде намалено в онези сфери, които са привлекателни за пазарните субекти, а в други, в които държавната намеса е незаменима - да бъде засилено. В нашата съвременност държавата има възможност да влияе осезателно върху: повишаване на ефективността в икономиката; постигане на по-голяма социална справедливост чрез разпределение на доходите в обществото; поддържане на макроикономическото равновесие чрез прилагане на фискални и монетарни инструменти на въздействие.

Съвременните развити икономики са икономики от смесен тип, в които се съчетават пазарните механизми с държавните методи на регулиране. Тези методи за регулиране включват комплекс от социални, политически и законови правила, които определят институционалната среда на пазарната икономика. Въпреки констатацията на ЕС, че в Република България има победили пазарни отношения, смесената пазарна икономика у нас все още е в процес на изграждане и развитие.

Тук са изведени целите, които се стреми да постигне и функциите, които изпълнява държавата при намесата си в икономическия живот. Същевременно намесата на държавата може да бъде насочена към въвеждане на усъвършенствана структура на държавните разходи, която да акцентира върху увеличаването на дела на иновативните модели и научните изследвания, допринасящи за намаляване на тежестта на държавните разходи, което може да доведе до увеличаване на ресурсите за останалите сектори в държавата, в това число и за сектор „Отбрана“. Предоставянето на подобна възможност може да повиши БВП на страната и да подобри икономическото състояние, като неизбежно води до увеличаване на ресурсите за отбрана за изграждане и/или поддържане на отбранителните способности на ВС.

3. Икономическо развитие и разходи за отбрана

Основният проблем на държавните разходи, включително и разходите за отбрана е не толкова тяхното количество, колкото начина на тяхното

изразходване без спазването на приоритети. По този начин проблемите се отлагат във времето и в повечето случаи се увеличават.

Стопанството на страната е неравномерно развито (исторически, териториално, икономически, технико-технологически), като това се отнася и за отделните отрасли, подотрасли и обособени производства. В отделните части на страната под влияние на редица фактори, се формира специфична регионална стопанска структура и равнище на развитие на отделните производствени и обслужващи дейности. Следователно, в страната са се оформили отделни части от територията със силно стопанско развитие и други - с по-слабо стопанско развитие. Това създава редица различия, които в отделни случаи имат характера на контрасти. Другият характерен белег на националното стопанство, в сравнение с развитите европейски държави е неговата технико-технологична изостаналост, в резултат, на което в него се осъществява производство на неконкурентна продукция. За да се повиши темпа на растеж на БВП на страната е необходимо да се увеличи нейният производствен потенциал и да се повиши конкурентоспособността на икономиката. Увеличаването на производствения потенциал на страната е възможно да се случи след структурна и технологична модернизация на стопанството и нарастване на инвестициите.

Националната сигурност е в пряка връзка с равнището на икономическото развитие на държава, т.е. икономиката е ограничаваща, както при създаването на източниците, така и по отношение на тяхното потребление. Системата за национална отбрана и отделните ѝ компоненти се разглеждат като системи от икономически тип, които при преработване на определени ресурси, произвеждат значим обществен продукт - национална отбрана и сигурност. От това следва, че равнището на отбранителната система на страната се определя преди всичко от състоянието и потенциала на стопанството, че няма друг фактор, който би могъл да компенсира липсата на устойчива национална икономика, че високоразвитата стопанска система в много голяма степен гарантира както националната сигурност като цяло, така и отбраната на страната в частност.

Разходите за отбрана са механизъм, чрез който държавата влияе върху развитието на икономиката. Посочените разходи заемат значителен дял от държавния бюджет, което влияе върху възпроизводствения процес. Те могат да се разглеждат като разходи от консумативен характер и се използват за непосредствена, крайна употреба от ВС. Капиталовите (инвестиционни) разходи се използват за придобиване на отбранителни технологии и нови платформи въоръжение и техника, за изграждане и поддържане на инфраструктурни обекти (сгради), съоръжения за провеждане на подготовка на военните формирования от ВС и други. Отбранителните технологии и нови платформи изискват непрекъснато технико-технологично усъвършенстване, което изисква значителен финансов ресурс. Логично е да се каже, че ако разходите за отбрана са високи, финансовите средства отделяни за останалите сектори в икономиката намаляват. Разбира се и обратния вариант е верен. Поради това, че изграждането и/или поддържането на отбранителни способности от военните формирования от ВС изисква значителен финансов ресурс е задължително неговото целесъобразно, ефективно и икономическо управление. Ефективността на разходите за отбрана проличава в изграждането на максимално ниво на изискванията на НОС с предварително определени ограничени ресурси. Финансовите средства необходими за отбрана зависят от средата на сигурност, рисковете, заплахите и региона, в който се намира страната, както и от икономическото състояние на държавата към съответната бюджетна година.

Изключително важен момент, който трябва да бъде въведен при анализа е членството на Република България в НАТО. Членството на страната ни в този политико-военен съюз значително подобрява имиджа на България пред света в дългосрочен план. Представя страната, както като потенциален пазар, така и като производител и износител на продукция. Това спомага държавните органи да работят по-ефективно, бизнес-климатът да е по-сигурен, както и съюзниците ни да „разчитат“ на нас при провеждане на различни операции и мисии в зоната за отговорност. При наличие на добро управление посочените ползи могат да

доведат до общо развитие на страната и да спомогнат за повишаване размера на БВП, както и до увеличаване на бюджета за отбрана.

Извършеният на основата на статистически данни анализ за: вноса и износа на стоки и услуги; икономическия растеж на страната; показателя „БВП-производствен метод“ и растеж на БВП; размер на показателя „БВП на човек от населението“ общо за страната и представените данни за Румъния, Словения, Словакия, Чехия и Полша е в основата на изводите от направения сравнителен анализ между посочените страни и Република България.

4. Икономическият потенциал и отбранителните способности на ВС и страната

4.1 Отбранителни способности. Елементи

В процеса на трансформация на ВС в краткосрочен план основните усилия са насочени към поддържането на налични сили и изграждане на такива, притежаващи способности, необходими за изпълнението на определените мисии и задачи на ВС. Активността се насочва към осигуряването на способности на ВС, които са от първостепенна необходимост, с оглед противодействие на асиметричните заплахи и рискове пред сигурността на евроатлантическата зона.

За изпълнението на мисиите и задачите на ВС и постигане нивото на амбиции се изисква адекватен профил от отбранителни способности при отчитане на променящите се условия на средата на сигурност. При това от изключителна важност е повишаване, както на ефективността на ВС при изпълнението на мисиите, така и ефикасността - с какъв разход на сили и средства се изпълняват тези мисии. В този контекст са представени дефиниции на отбранителната способност на ВС и на страната, както и съответните им елементи.

4.2 Области от отбранителни способности

Нагледно са посочени областите от отбранителни способности, приети в НАТО и ВС на Република България, като във всяка от тези области са включени конкретни отбранителни способности, които се определят като минимални и максимални изисквания за достигане от военните формирования на ВС. В

зависимост от икономическото състояние и възможностите на страната да заделя определени ресурси за отбрана се определят и националните амбиции за изграждане и/или поддържане на отбранителните способности в съответната област.

Представени са основните, според автора, проблеми при изграждане на отбранителните способности на ВС по отделните елементи на способностите.

4.3 Пътища за достигане на максималните изисквания на отбранителните способности от ВС

Възможните пътища за достигане на максималните изисквания на отбранителните способности от ВС са свързани с определяне на национални амбиции за отбранителните способности в съответствие с процеса на планиране на отбраната в НАТО; оптимално планиране на ресурсите за отбрана; използване на рационални допълнителни източници на ресурси за отбрана; прилагане на добри практики в управлението на ресурсите за отбрана; обучение на кадрите; използване на възможностите на съюзническите инициативи, програми и договори; двустранно и регионално сътрудничество в областта на планиране на ресурси за отбрана; създаване на определени запаси от ресурси за отбрана; добро взаимодействие между институциите и ведомствата в страната при създаване на ресурси за отбрана; ефективен контрол при изразходване на ресурси за отбрана и други. Внимателният анализ на тези проблемни въпроси е в състояние да допринесе за намиране на оптимални решения за постигане на необходимите отбранителни способности на ВС.

Изводи към първа глава

1. Икономическият потенциал (ИП) на държавата има определящо значение за възможностите на ВС да изградят НОС.

2. Отделните сектори на ИП могат да се използват за увеличаване на ресурсите за отбрана и оттам за повишаване на отбранителните способности.

3. Стимулирането на експортно-ориентирани производства и повишаването на конкурентоспособността на произвежданата продукция води до по-добри

позиции на България на международните пазари, а оттам до увеличаване на размера на БВП.

4. Членството на страната в НАТО е съществен фактор за стабилността и икономическото развитие на Република България. Това представя страната като сигурен регион за инвестиции и правене на бизнес.

5. Република България има потенциал за икономическо развитие и повишаване качеството на живот в страната. Факторите, които оказват негативно влияние върху този процес са нереструктурирана съдебна система; чувство на безнаказаност; високо ниво на корупция; неспазване на законите; техническа и технологична изостаналост на секторите в икономиката; боксуващи образователна и здравна система и не на последно място липса на реална дългосрочна визия за развитие.

6. Анализът на възможностите на икономиката на Република България да заделя ресурси за отбрана за постигане на баланс с непрекъснато нарастващите изисквания към отбранителните способности на ВС може да намери приложение при провеждане на стратегическия преглед на отбраната и ВС и разработването на дългосрочни Програма и План за развитие на ВС до 2032 г.

ВТОРА ГЛАВА

МЕНИДЖМЪНТ НА РЕСУРСИТЕ ЗА ОТБРАНА

Във втора глава авторът е представил и анализирал същността на съвременния мениджмънт през призмата на управлението на ресурсите за отбрана в МО. Посочена е необходимостта от създаване на дългосрочно планиране на отбраната и ВС, както и за изграждане на необходимите отбранителни способности на военните формирования в сектора на отбраната. Направен е анализ на състоянието на системата за управление на ресурсите за отбрана, прилагана в МО и са посочени пътища за подобряване. Разработени са схеми и фигури, които показват предложените подобрения в управлението на ресурсите за отбрана и как те спомагат за изграждане на отбранителни способности на ВС. Представени са възможностите за подобряване на мениджмънта на ресурсите за отбрана, като резултат от членството на страната ни в НАТО и ЕС.

1. Съвременен мениджмънт на ресурсите за отбрана

В съвременния свят, за да бъдеш успешен, трябва да си иновативен и все повече икономически субекти променят курса на управление в организацията си. Понятието управление, ръководене (мениджмънт) е едно от най-широко използваните в днешни дни и е процес на целенасочено въздействие, но не всяко въздействие е управление.

Традиционният мениджмънт е „измислен” в сферата на индустриалната революция и е проектиран да бъде като машина - да се управлява от оператор или шеф, който дава инструкции надолу и всичко е фиксирано като процеси, като структура. Всяка промяна е много болезнена и трудна. Но, както машината в един момент морално остарява, така и начинът, по който тя се управлява, също остарява. Времето е доказало, че оцеляват тези организми, които имат рецептори за околната среда и могат много бързо да се адаптират. С традиционния тип мениджмънт това не се случва, а промените са много, и то бързи. Това налага и появата на термина „добро управление”, който първоначално се употребява през 70-те години на XX век предимно в областта на политиката на устойчиво развитие. С него се е означавало разбирането, че публичните институции трябва да вземат своите решения, да управляват обществените ресурси и да гарантират човешките права, без да допускат злоупотреби и корупция и като съблюдават върховенството на закона.

ВС като специфична (силова) структура не могат да прилагат принципите на съвременния мениджмънт в чистия им вид поради това, че според ЗОВС - чл. 55, ал.1, 2, 3 и 4 ВС се изграждат и изпълняват задачите си на принципите на организационна подчиненост, единоначалие и йерархия в правомощията на командирите и началниците, определени в уставите на ВС.

Вече десетилетие от началото на финансовата и икономическата криза, Република България остава в плен на нейните последствия. Години след присъединяването на страната ни към НАТО и ЕС, политическата, икономическата и социалната среда са далеч от европейските норми. Продължаваме да бъдем най-бедната и най-корумпираната страна в Европа. Ето

защо опасностите, заплахите и рисковете за сигурността и отбраната на страната произтичат от тези и много други фактори и обстоятелства, пред които е изправена Република България днес. По-важните от тях, оказващи влияние върху националната сигурност и изискващи изграждане на нови и специфични отбранителни способности от ВС са свързани с икономическо неравенство и усиливащо се разделение между държавите в Изтока и Запада, Севера и Юга; отслабваща роля на държавните институции и срив в държавността; тероризъм; увеличаваща се миграция; увеличаване на кибер-заплахите; наличие на недемократични държави, замразени конфликти и фалирвали режими в тях; разпространение на оръжия за масово поразяване, високоточни оръжия и нанотехнологии; изчерпване на стратегическите суровини и ресурси; заплахи от и върху недържавни субекти; засилване на междудържавните противоречия, нарастване на етно-културните различия, изостряне на териториалните спорове и религиозните противоречия и т.н.

Възникват следните въпроси: Каква е ролята на ВС в тези процеси? Какви ВС са необходими през следващите години? Какви отбранителни способности е необходимо да се изградят или поддържат? Какви са възможностите на страната да осигури нужните отбранителни ресурси за изграждане на НОС?

Представената авторова (виж с. 73 на дисертацията) схема на процеса на дългосрочно планиране на отбраната и ВС въз основа на направения анализ на последователността на процеса, илюстрира тезата, че за да бъде успешно дългосрочното планиране е необходимо да се отчетете политиката в областта на отбраната; националните амбиции на страната в областта на отбраната; да се определят възможностите на държавата (икономическия потенциал); да се търсят пътища (планиране) за намаляване на дефицита от отбранителни способности (по области от способности и по елементи). В този контекст посочените данни за процентното съотношение на разходите за отбрана по направления са основа на направения анализ за достигане на 2 % от БВП за разходи за отбрана - ангажимент на страната като член на НАТО.

2. Същност и основни принципи на мениджмънта на ресурсите за отбрана

За да се постигне добро управление в която и да е организация, структура или област, в т.ч. на ресурсите за отбрана е необходимо да се изучат и приложат принципите на управлението на промяната, което е от изключително значение при внедряване на съвременния мениджмънт в отбранителната организация. За тази цел са представени причините за налагане на подобно управление, като четири от тях са реално изразени в сферата на планиране на отбраната и ВС - технологично обновление; съкращаване на разходите чрез елиминиране на неефективни или недостатъчно съществени дейности; подобряване на изпълнението на целите на организацията чрез структурни реорганизации и нови задачи за отделни длъжности; подобряване на вътрешните процеси.

2.1 Особенности на мениджмънта на отбраната

От позицията, че управлението е упражняване на политическа, административна и икономическа власт за ръководене на страната, включително и съответните механизми, процеси и институции, чрез които тази власт се реализира, а доброто управление в новия век е управление, насочено към създаване и осъществяване на ефективни публични политики във всяка област на живота, както и поради това, че мениджмънтът е уникален за всяка организация и всяка има различни цели и задачи, които трябва да се изпълняват, *е много трудно да се очертаят общи граници*. Направено е сравнение между „силовите“ сектори - отбрана и сигурност и *останалите* сектори в държавното управление. Представени са характерните черти на системата за управление на сигурността и отбраната - мисийно ориентирана организация; силов характер; скритост и защита на информацията; неделима част от обществената система; част от националното стопанство.

2.2 Същност, принципи, елементи и участници в мениджмънта на ресурсите за отбрана

Управлението на ресурсите за отбрана, както всяко управление, е систематична дейност, ориентирана към постигане на целите. В рамките на

организацията мениджмънтът се осъществява чрез координиране на усилията на всички нейни членове и структури. Основните принципи на мениджмънта на ресурсите за отбрана са: достатъчност и приоритетност при използване; ефективност, целесъобразност и ефикасност при планиране и програмиране на ресурсите за отбрана; приемственост и последователност; всеобхватност и липса на дублиране; прозрачност при разпределение и изразходване; съответствие на амбициите при планиране на отбранителните способности с възможностите на държавата; постигане на баланс между потребностите от отбранителни способности и възможностите на страната да предостави разполагаемите ресурси за отбрана; целенасоченост и всеобхватност; приоритизация, предвидимост и вариантност при планиране; йерархичност, непрекъснатост и контрол; анализ и оценка на рисковете на всеки етап; възможност за коалиране.

С цел яснота и отчетливост докторантът предлага формализацията на процеса на мениджмънт на ресурсите за отбрана с неговите елементи - политически, административен и изпълнителски мениджмънт, който може да бъде дефиниран и като стратегически, тактически и оперативен мениджмънт, илюстриран на Фигура 1 на с. 89 в дисертационния труд.

2.3 Програмно управление на ресурсите за отбрана

Представена е Интегрираната система за управление на ресурсите за отбрана, която се прилага при управление на ресурсите за отбрана. Посочена е, от една страна, организацията и осъществяването на процеса на планиране, програмиране, бюджетиране, изпълнение и отчет и от друга, участниците, взаимовръзките и разработваните документи. Направени са конкретни предложения за усъвършенстване на процеса на управление на ресурсите за отбрана.

2.3.1 Цели, приоритети, политики, отбранителни програми, проекти и финансиране на дейностите за отбрана на страната

Правилното определяне на целите е съществена предпоставка за изпълнение на планираните задачи при управление на ресурсите за отбрана. Основен проблем за изпълнението на отбранителните програми при прилагане

на ИСУРО се явява точното целеполагане. Поставянето на прекалено общи, непостижими и неоценени цели води до нерационално използване на заделените от държавата ресурси за отбрана за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности. Същото се отнася и за разработването на приоритетите при управление на ресурсите за отбрана. В този контекст е и извършеният анализ на процеса на целеполагане и направените конкретни предложения за подобряването му.

За усъвършенстване на процеса за управление на ресурсите за отбрана и изпълнението на отбранителните програми е прието „проектното управление”, което основно се прилага за придобиване и модернизация на въоръжение, бойна техника и екипировка. Представена е схема за мястото на проектното управление в средносрочното планиране на ресурсите за отбрана.

2.3.2 Управление на ресурсите за отбрана за членството на Република България в НАТО и ЕС - условие за изграждане на съвременни отбранителни способности на ВС

Република България, в т. ч. и МО изпълнява конкретни ангажименти към НАТО и Общата политика за сигурност и отбрана на ЕС (ОПСО на ЕС). Споменатите ангажименти се заключват в изграждане и/или поддържане на отбранителни способности на: деклариранията формирования към Силите за отговор на НАТО (NRF); военните формирования и изграждане на способности, свързани с изпълнението на целите за способности на НАТО и ангажиментите към ОПСО на ЕС; военните формирования, участващи в коалиционни операции, операции на НАТО, ЕС и ООН на/извън територията на страната.

За изпълнение на задълженията към НАТО и ОПСО на ЕС се осигуряват финансови средства в бюджета на МО за участие в различните програми, структури, учебни заведения, механизми и други за компенсиране на дефицита от отбранителни способности на ВС.

3. Управление на риска при мениджмънта на ресурсите за отбрана

Управлението на риска е съществена и значима мениджърска дейност, която оказва влияние върху всички области в организацията и подпомага

ръководителите при вземане на обосновани и правилни решения. Важността на процеса на управление на риска произтича от стремежа за намаляване на разходите при реализиране на планове, програми и проекти, и повишаване на ефективността на управлението като цяло. Посочена е разликата между понятията риск, опасност и заплаха.

3.1 Същност и съставни елементи на управлението на риска

Управлението на риска е от жизнено важно значение за успеха на всяка организация. Ефективният процес на управление на риска изисква висока степен на ангажираност на всички организационни структури и умение за преодоляване на трудностите и тяхното управление по начин, който да спомогне за постигане на организационните цели. За реализирането на тази задача е предложена авторова схема (виж Фигура 6 на с. 121 от дисертацията) за мястото на управлението на риска, като елемент от процеса на организационно планиране и изпълнение на предварително поставени цели, приоритети и задачи. Посочена е последователността на процеса на управление на риска в отбранителните програми на МО.

3.2 Документи по управление на риска

Представени са разработваните документи в процеса на управление на риска в отбранителните програми на МО, като тези за министерството се разработват от докторанта.

3.3 Съвременни тенденции и нови практики за постигане на ефективност при управление на риска

Съществено при прилагане на процеса на управление на риска е въвеждането на следните нови практики: определяне на вероятни причини за проявление (спусъци или отключващи събития) на значимите рискове; формата на риск-регистъра на значимите рискове (посочва се как всеки значим риск влияе за изпълнение на главна цел на отбранителната програма); определените нови области и категории в картата на значимите рискове; значимите рискове за Министерство на отбраната обобщаващи съществените рискове на основните

програми и т.н. Посочените нови дейности, които намират израз в изготвяните документи за управление на риска са изцяло разработени от докторанта.

4. Тенденции в съвременния мениджмънт на ресурсите за отбрана

Изведени са тенденциите в мениджмънта на ресурсите за отбрана - на първо място, въвеждането на проектния подход на основата на „Управление на проекти в контролирана среда“ (PRINCE 2), като елемент на политиката на МО за прилагане на принципите на добро управление на ресурсите за отбрана, чрез цялостно планиране, делегиране на права и отговорности, координация, мониторинг и контрол на всички аспекти на проекта, за постигане на проектните цели в рамките на заложените параметри: време, бюджет, обхват, качество, рискове и ползи.

Втората тенденция, свързана с усъвършенстване на мениджмънта на ресурсите за отбрана, е приемането и прилагането на взетите решения от срещите на върха в НАТО в Уелс през 2014 г., в Полша през 2016 г. и в Брюксел през 2018 г. за увеличаване на финансовите средства за отбрана и изграждане на въоръжени сили и отбранителни способности, адекватни на новите заплахи и изисквания на средата за сигурност.

Следваща тенденция е интегриране изграждането на отбранителни способности в съвместни военни формирования от ВС в рамките на НАТО и ЕС.

Изводи към втора глава

1. Мениджмънтът е сложна дейност на субекта по управление, особено, когато е насочен към управление на ресурси за отбрана, необходими за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности, но поради равнището на икономическо развитие на държавата техният размер е недостатъчен. Прилагането на ефективен и реалистичен мениджмънт, основан на пълна информация и добро планиране е предпоставка за повишаване на възможностите за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности на ВС.

2. Съвременният мениджмънт е условие за намиране на баланс между възможностите на страната да заделя ресурси за отбрана за изграждането и/или

поддържането на отбранителни способности. Въз основа на новите рискове и заплахи, стоящи пред националната и колективна сигурност, съвременният мениджмънт в процеса на управление на ресурсите за отбрана може да допринесе за намаляване на дефицита от отбранителни способности и постигане на максимални изисквания на декларираните сили и средства за НАТО и ОПСО на ЕС.

3. Необходимо е да бъде преразгледан редът при определяне на целите и приоритетите при управление на ресурсите за отбрана в условията на недостиг на ресурси и при конкретизиране на мисиите и задачите на ВС, както и дейностите по целеполагане и приоритизиране. Незадоволителното изпълнение на утвърдените цели е резултат и на недобрата им формулировка, което се явява съществен проблем при изразходването на ресурси за отбрана (в т. ч. и финансови).

4. Практиката показва, че финансовата рамка определя, какви необходими отбранителни способности на ВС да се изграждат. Т.е. редът за определяне на целите, приоритетите, задачите и процесите по целеполагане и изпълнение на националните амбиции в мениджмънта на ресурсите за отбрана се формират на базата на готови финансови решения и разчети. За правилното и целенасочено управление на ресурсите за отбрана трябва да се определят *необходимите отбранителни способности* на основата на заплахите и националните интереси, а не да бъдат ограничавани в предварително начертани финансови рамки. Впоследствие да се търсят пътища за компенсиране на недостига от отбранителни способности на ВС.

5. Липсата на дългосрочност при планиране на ресурсите за отбрана (стратегии, концепции, планове, програми, меморандуми на отбранителни програми, проекти, договори и други) е недобра практика, даваща усещане за „работа на дребно“ или „на парче“ при изграждане и/или поддържане на отбранителни способности от ВС. Необходимо е в регламентиращите документи, свързани с провеждане на стратегическия преглед на отбраната да се създаде устойчивост на отбранителното планиране. Целесъобразно е процесът

на изграждане на адекватни, ефективни и ефикасни отбранителни способности да обхваща период не по-малък от 10 години.

6. За повишаване ефективността на управление на ресурсите за отбрана от съществено значение е да се оптимизират дейностите, които формират процесите на ИСУРО с направените в дисертацията актуални предложения, като вътрешноведомствените документи се приведат в съответствие с тези предложения.

7. Включването на страната в различните инициативи, планове, програми и т.н. на НАТО и ЕС е фактор за компенсиране на дефицита от отбранителни способности, които се проявяват при осъществяване на процеса на планиране на ресурсите за отбрана, при планиране и провеждане на подготовката на военните формирования и при изпълнението на целите за способности. В този смисъл е необходимо нивото на амбициите, които страната ни поема като ангажимент да бъдат съобразени с реалните възможности на разполагаемия ресурсен потенциал.

8. При планиране на ресурсите за отбрана и изпълнението на бюджета през годината се допускат редица слабости, които водят до частично изпълнение на утвърдени цели и задачи, като: финансиране на проекти за модернизация, които не са приоритетни; извършване на непрекъснати корекции на позиции в Единния финансов план за материално-техническо осигуряване и Единния поименен списък на обектите за строителство и строителни услуги; отчитане на извършени дейности и изразходвани финансови средства без реална представа, какви способности са изградени и/или поддържани и други.

ТРЕТА ГЛАВА

МЕНИДЖМЪНТ НА РЕСУРСИТЕ ЗА ОТБРАНА - УСЛОВИЕ ЗА БАЛАНС МЕЖДУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ И ОТБРАНИТЕЛНИТЕ СПОСОБНОСТИ

1. Постигане на баланс между икономическия потенциал на държавата и изграждането/поддържането на отбранителни способности от ВС

В трета глава авторът е представил и анализирал възможните пътища за постигане на баланс между икономическия потенциал на държавата и изграждането и/или поддържането на отбранителни способности. Извършен е анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите (SWOT анализ) стоящи пред икономическите райони на страната, който може да бъде използван при разработването на точни и конкретни дългосрочни стратегии на районите, за развитие на конкретни сектори в тях, водещи до повишаване на БВП на страната. Посочено е, че участието на страната в различни международни конференции, изложения и конкурси в областта на сигурността и отбраната, спомага за представяне на възможности на индустрията и намиране на реализация на продукцията, произвеждана в страната. Представени са възможностите за оптимизиране и намаляване на дублиращите разходи чрез участие на страната в различните програми, проекти, инициативи и т.н. на НАТО и ЕС.

Постигането на баланс между икономическия потенциал на държавата и изграждането и/или поддържането на отбранителни способности от ВС е от ключово значение за състоянието на страната. От направения в разработката анализ и изведените проблеми може да се заключи, че на сегашния етап търсеният баланс е трудно достижим.

Основен фактор за постигане на промяна е приемане от всички институции и прилагане на общовалидни приоритети за развитие на сектор „Отбрана“ и в частност, разработване на дългосрочен (10-15 години) план и програма за развитие на ВС. Съдържанието на посочените дългосрочни документи трябва да включва: приети съюзнически доктринални и концептуални правила; подходяща организационна структура; подготвен и мотивиран по стандартите на НАТО личен състав; модернизация на техниката и превъоръжаване с нови образци и платформи техника и технологии; изграждане и/или поддържане на съвременна инфраструктура; провеждане на подготовка в зависимост от задачите и провеждане на учения и подготовки в международна среда, и в многонационални формирания; и не на последно място - ясна визия за

освобождаване на структурите от „паразитите“, получаващи заплата, без да допринасят с нито една идея за развитието на системата.

Анализиран е процесът на организация и провеждане на Стратегически преглед на системата за защита на националната сигурност и Стратегически преглед на отбраната.

1.1. Възможности на страната и районите да предоставят ресурси за отбрана за изграждане/поддържане на отбранителни способности на ВС

Изключително важно е да се отговори на въпроса дали страната има достатъчно ресурси, за да осигури изграждането и/или поддържането на НОС на ВС в отговор на конституционните и съюзническите задължения на страната. За целта е извършен анализ в следните направления:

- Цикличността в икономиката и предвещаването на нова криза, забавяне на растежа на икономиките в Европа и в България.

- Развитието на икономическите райони, като фактор за увеличаване на БВП (направен е SWOT анализ на статистическите райони; анализ на размера на преките чуждестранни инвестиции; анализ на статистическите данни за икономическите райони, свързани с БДС по икономически сектори, БДС в млн.лв., БВП в млн.лв. и БВП на човек от населението; анализ на данните за броя на населението по градове; нивата на безработица; анализ на предоставените финансови средства по оперативни програми на ЕС; общи изводи за статистическите райони).

- За разпределението на финансовите средства по сектори.

- Колко държава трябва да има в икономиката?

1.2 Търсене на баланс за преодоляване на дефицита (недостига) от отбранителни способности в съвременни условия

За преодоляване на дефицита от отбранителни способности могат да се търсят резерви в следните направления:

- При определяне на целите, целеполагането и приоритизацията.

- При предоставяне на финансови ресурси за сектор „Отбрана“ (размер и резултат от изразходването на тези финансови средства).

- При прилагане на процеса на планиране и отчет на ресурсите за отбрана.

- Защо има дефицит от отбранителни способности и къде е той?

Направени са предложения за конкретни дейности, допринасящи за преодоляване на дефицита от отбранителни способности.

2. Възможности за компенсиране на дефицита на отбранителни способности от ВС чрез прилагането на политики, практики, инициативи, програми и проекти на НАТО и ЕС в областта на отбраната

Членството на Република България в НАТО позволява на страната ни да се възползва от възможностите за участие в международни процедури на НАТО. От общия бюджет на НАТО се финансират проекти и програми за изграждане на инфраструктура, за доставка на оборудване, стоки и за предоставяне на услуги. Представени са програми, структури, инициативи, проекти, оперативни програми, фондове, международни изложения на въоръжение, техника и екипировка, и конференции, в които страната може да участва за намиране на решение за компенсиране на дефицита от отбранителни способности на ВС.

Изводи към трета глава

1. Икономическият растеж на една страна зависи от производството, конкурентоспособността и експортната насоченост на създаваната продукция. Производството на стоки с висока добавена стойност допринася за повишаване на БВП на страната, на стандарта на живот на населението, води и до увеличаване на бюджета на МО и създава реална възможност за повишаване на финансовите средства за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности на ВС.

2. Участието на страната в НАТО и ЕС допринася в значителна степен за увеличаване на отбранителните способности на страната, а използването на политиките и инициативите на НАТО и за отбранителните способности на ВС. Стремещът за развитие на високо технологични производства набира скорост, но все още отстъпва на сектора на услугите. Страната ни има потенциал за

добри постижения, но бюрокрацията, липсата на квалифициран персонал и инфраструктура и не на последно място желанието за реформи спъват този процес.

3. Сектор „Отбрана“ има определени постижения, както и проблеми. Декларираните пред съюзниците ни високи амбиции без отчитане възможностите на икономиката да ги посрещне е пагубно за сектора (и не само за него). Некачественото прилагане на ИСУРО, niskият капацитет на експертите и липсата на дългосрочност, обрича ВС на постоянен дефицит на отбранителни способности.

4. Единствената възможност за компенсиране на недостига от отбранителни способности на ВС е ефективното участие в съюзите, в които страната ни членува - НАТО и ЕС. Не случайно страната е избрала този способ за гарантиране на националната си сигурност.

5. Повишаването на знанията и уменията на мениджърите, натоварени с отговорността да управляват ресурси за отбрана и представяне на цялата необходима информация при взимането на управленски решения е от съществена важност в процеса на изграждане и/или поддържане на отбранителни способности.

6. Необходимо е привличане на експерти, с опит в реалното управление на отбранителни ресурси за изграждане на способности, като положителна предпоставка за подобряване на процесите на планиране и изпълнение на утвърдените цели, приоритети и задачи във финансовите рамки, предложени от експертите по финансово осигуряване.

7. Изграждането и/или поддържането на отбранителни способности за изпълнение на конституционните и съюзническите задължения е специфична задача, която е възложена на ВС. За постигане на посочената отговорност е необходимо прилагането на ефективен мениджмънт с отлично подготвени ръководители/лидери, притежаващи знания за планиране на отбраната, управление на личен състав, водене на подготовка в отговор на съвременните

заплахи, изграждане на необходимата инфраструктура, управление на процеса на модернизация и придобиване на нови платформи въоръжение и техника и т.н.

8. Настоящото състояние на ВС е свидетелство, че вземането на важни за ВС решения (от всякакво естество) без наличието на визия и дългосрочен план за развитие, от една страна, и качествени и компетентни мениджъри, от друга, обрича сектора на постоянен дефицит на отбранителни способности.

ОБЩИ ИЗВОДИ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА РЕШЕНИЯ

Постигането на баланс между икономическия потенциал на страната и изграждането и/или поддържане на отбранителни способности от ВС макар трудно достижима е изпълнима задача, която няма алтернатива. Намирането на равновесната точка между възможността на страната и потребностите на ВС изисква ефективен мениджмънт, както при управление на икономиката на страната, така и при ръководството на ВС. Положително влияние върху този процес има асоциирането на Република България в НАТО и ЕС. Възможностите, която ни предоставя членството в двата съюза е безценна и трябва много умело да бъде използвана.

Общите изводи и предложенията за решения, изведени на основата на извършените в дисертационния труд изследвания и анализ са в две направления:

Първо, за повишаване на БВП и икономическия потенциал на страната.

Второ, за подобряване на процеса на управление на ресурсите за отбрана за изграждане на нови и/или поддържане на съществуващи отбранителни способности на ВС.

По първото направление. Икономическият растеж на една страна зависи от производството, конкурентоспособността и експортната насоченост на произвежданата продукция. Производството на стоки с висока добавена стойност допринася за повишаване на БВП на страната, а оттам и стандарта на живот на населението. Растежът на БВП рефлектира върху увеличаване на бюджета на МО и създава реална възможност за достъп до повече финансови средства за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности на ВС.

Членството на страната в НАТО и ЕС е съществен фактор за стабилността и икономическото развитие на Република България, като към ползите от различен характер могат да се добавят повишаване равнището на сигурност и в този смисъл представянето на страната, като добро и безопасно място за инвестиции и правене на бизнес.

Република България има потенциала за икономическо развитие и повишаване на качеството на живот. Стимулирането на експортно ориентирани производства и повишаването на конкурентоспособността на произвежданата продукция води до подобряване на имиджа на България на международните пазари, което рефлектира върху увеличаване на размера на БВП.

Необходимо е целенасочено въздействие върху сферите, които пречат за икономическо развитие и повишаване качеството на живот в страната.

По второто направление. Липсата на дългосрочност при планиране на ресурсите за отбрана е пречка за развитие на сектор „Отбрана“. Необходимостта от разработването на документ с дългосрочен период на действие (10-15 години), гарантиращ постигането на необходимите отбранителни способности на ВС ще допринесе за изграждане на „адекватни“ на средата на сигурност Въоръжени сили.

Участието на страната в различните инициативи, планове, програми, учения, тренировки, подготовки и т.н. на НАТО и ЕС осигурява компенсиране на дефицита от отбранителни способности.

Усъвършенстването на процеса за управление на ресурсите за отбрана е от съществено значение за изграждането и/или поддържането на отбранителни способности на ВС, което може да бъде реализирано чрез: постоянно обучение на личния състав и спиране на порочната практика за назначаване на хора без необходимите знания, умения и компетентност; подобряване на процесите за целеполагане и приоритизация при управление на ресурсите за отбрана; активно използване на процеса за управление на риска при изпълнение на отбранителните програми; конкретизиране на правата на експертите по финансово осигуряване (финансисти и счетоводители) в процесите на вземане

на решения и привличане на експерти, реално участвали в управлението на ресурси за отбрана. Не на последно място и непрестанно изготвяне на анализи и представяне на ръководството на цялата информация по управление на ресурсите за отбрана за вземане на обосновани и правилни решения.

Разработените и представени в дисертационния труд схеми и фигури формализират и илюстрират по много ясен и разбираем начин процеса на планиране на отбраната, управлението на ресурсите за отбрана и риска в отбранителните програми на МО. Обединени в алгоритъм, позволяват лесно и бързо да се вникне в същината на процесите, което е необходимо при взимане на обосновани, целесъобразни и ресурсно осигурени решения за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности на ВС.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разгръщане на пълния потенциал и цялостно изпълнение на поставените пред въоръжените сили задачи е приоритетна цел на държавното управление в условията на ограниченост на ресурсите. Това предполага необходимостта от приоритизиране на потребностите за намирането на баланс между икономическия потенциал на страната и изграждането и/или поддържане на отбранителни способности от ВС, което макар и трудно достижима е изпълнима задача. Постигането на равновесие между възможностите на страната да заделя необходимите на ВС ресурси изисква ефективен мениджмънт, както при управление на икономиката на страната, така и при ръководството на ВС. В този смисъл основните проблеми, които излизат на преден план в резултат на извършения в дисертационния труд анализ на състоянието на двата жизнено важни за съществуването на държавата сектора - икономика и отбрана са следните:

- от икономическа гледна точка страната попада в двойно негативен контекст, а именно: първо, постсоциалистическа страна с унаследени икономически проблеми в резултат на господството на централно-управлявано стопанство и второ, държава от балканския регион в непосредствена близост до размирни зони;

- от гледна точка на отбранителните способности на ВС страната разполага с армия, която изпълнява² задачите по мисиите, произтичащи от конституционните задължения за гарантиране на суверенитета, независимостта и териториалната цялост на страната в национален формат и в рамките на колективната отбрана на НАТО и ОПСО на ЕС, но с ограничения.

Търсенето на отговори на проблемите изисква целенасочено развитие на онези сектори от икономиката, които имат експортен потенциал, повишена добавена стойност, конкурентоспособност и производителност. Стимулирането на конкретни сектори би довело до увеличение на БВП на страната, повишаване на стандарта на живот на населението и отделяне на повече ресурси за различните сектори от стопанството, в т. ч. и за сектор „Отбрана”. Това ще позволи ресурсните ограничения да отпаднат и ще създаде възможности за изграждане и/или поддържане на НОС на военните формирования от ВС.

НОС на ВС са краен продукт от задълбочен анализ и компетентни решения на политическото ръководство и военната експертиза. На основата на оценка на средата на сигурност, определяне на заплахите за националната сигурност, националните интереси и приоритети и не на последно място националните амбиции, се определят приоритетите на отбранителните способности в областите от способности или приоритетните области от способности. На основата на националните интереси и като отговор на заплахите се конкретизират НОС на ВС и страната.

Ограничеността на ресурсите за отбрана обуславя съществуването на дефицит (недостиг) на отбранителни способности на военните формирования на ВС и трудност за достигане на максималните изисквания на целите за способности на НАТО и ОПСО на ЕС. Насока за намиране на решение за компенсиране на дефицита от отбранителни способности е активното прилагане и участие в политиките, практиките, инициативите, програмите и проектите на НАТО и ЕС.

² „Доклад за състоянието на отбраната и Въръжените сили на Република България за 2018 г.“. Достъпен на: https://www.mod.bg/bg/doc/drugi/20190424_Doklad_2018.pdf

Необходимостта от преосмисляне на реда за ратифициране, приемане (Народно събрание, Министерски съвет) и възлагане на отговорности по изпълнение на съюзни стратегически документи (Стратегическа концепция на НАТО, Европейска стратегия за сигурност и други) е наложителна. Сегашната процедура е тромава и възпрепятства поемането на национален ангажимент, което води до неглежиране и отлагане във времето на решенията, приети на срещите на върха на НАТО и ЕС.

В процеса на разработване на дисертационния труд, наред с проблемите и слабостите при управление на ресурсите за отбрана, които допълнително създават трудности при изграждане и/или поддържане на отбранителни способности, се откриха и два съществено важни за решаване въпроси:

- липса на дългосрочност в развитието на перспективните сектори на икономиката и в развитието на ВС (10-15 години);
- необходимост от усъвършенстване на мениджмънта за управление на ресурсите за отбрана.

В техен отговор са и представените в дисертационния труд конкретни предложения за тяхното преодоляване.

В обобщение си струва да подчертаем, че дългосрочни планове, програми или визии, които са резултат от прилагането на стратегически документи, регламентиращи дейността в сектора за сигурност и отбрана, приети от законодателния орган на страната в лицето на Народното събрание, трябва да се следват неотклонно, като само при настъпила необходимост да се актуализират и допълват в съответствие с промените в характеристиките на средата на сигурност. По този начин, адекватното усъвършенстване на мениджмънта на отбраната и ВС може да допринесе за постигането на баланс между икономическия потенциал на страната и изграждането и/или поддържането на отбранителните способности на ВС.

Постановките в дисертацията едновременно с отговорите, които дават поставят и много въпроси, които могат да бъдат развити и допълнени в последващи разработки.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Приноси с научен характер:

1. Оценено е състоянието и са предложени нови доказателства за ролята и значението на ефективния мениджмънт на ресурсите за отбрана, като главно условие за постигането на баланс между икономическия потенциал на държавата и отбранителните способности на въоръжените сили.

2. Изведена е дефиниция на икономическия потенциал на държавата, разширена и допълнена с характеристика на средата за сигурност.

3. Направено е обосновано предложение за реструктуриране на държавните разходи в контекста на обществените потребности от сигурност и отбрана и свързаните с тях предизвикателства при управление на разполагаемите ресурси, чрез увеличаване дела на иновациите и инвестициите (капиталовите разходи), което да произведе вторичен ефект в посока намаляване на разходите за текуща издръжка и издръжка на личния състав.

4. Аргументирана е необходимостта вземането на важни за ВС решения да се основава на визия, дългосрочно планиране за развитие и приоритизирането на потребностите на ВС при отчитане на икономическите възможности на страната, от подготвени и компетентни мениджъри.

Приноси с практико-приложен характер:

1. Аргументирана е тезата, че етапът „Програмиране“ от ИСУРО е изкуствено въведен и вместо да улеснява, той допълнително усложнява и бюрократизира системата за управление на ресурсите за отбрана.

2. Направени са мотивирани препоръки за промяна на наименованията на етапите на ИСУРО - етап „Планиране“ да се замени с „Планиране на отбраната“, а наименованията на етапи „Програмиране“ и „Бюджетиране“ да стане „Планиране на ресурсите за отбрана“, в резултат на което ясно се очертават отговорностите на отделните структури в МО и се създават възможности да се подобри качеството и ефективността на управлението на ресурсите, които държавата заделя за отбрана.

3. Оценена е възможността за компенсиране на дефицита от отбранителни способности посредством включването на страната в различните инициативи, планове, програми на НАТО и ЕС и е доказана необходимостта от обективизиране нивото на амбициите, които страната ни поема като ангажимент съобразно с реалните възможности на разполагаемия ресурсен потенциал.

4. Разработена е ясна (авторска) систематизация и таксономизация на дейностите под формата на схеми и фигури, в които чрез логическа последователност от етапи, стъпки и техники са представени йерархичните нива и взаимовръзките в мениджмънта на отбранителните ресурси, позволяваща лесно, бързо и еднозначно да се вникне в същността на процеса при вземане на обосновани, целесъобразни и ресурсно осигурени решения за изграждане и/или поддържане на отбранителни способности на ВС.

V. ВНЕДРЯВАНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Резултатите от изследването имат както научно-теоретично, така и практическо приложение.

В *научно отношение* резултатите могат да допринесат за обогатяване и развитие на знанието в две големи научни области - икономика и отбрана и по-конкретно в сферата на управление на ресурсите за отбрана и взаимовръзката им с икономическия потенциал на страната, както и за допълване и уточняване на основни термини и понятия от изследваната област, което като цяло води до нарастване на научния капацитет.

В *практическо отношение*, се очаква приложимостта на дисертационния труд да е значима, поради това, че се предлагат конкретни решения за подобряване управлението на ресурсите за отбрана. Направените в дисертацията актуални предложения могат да намерят отражение във вътрешноведомствените документи, а анализът на възможностите на икономиката на Република България да заделя ресурси за отбрана за постигане на баланс с непрекъснато нарастващите изисквания към отбранителните способности на ВС може да намери приложение при провеждане на стратегическия преглед на отбраната и

ВС и разработването на дългосрочни Програма и План за развитие на ВС до 2032 г.

Резултатите могат да послужат за усъвършенстване на учебния процес във Военна академия „Г. С. Раковски“, други висши училища и научноизследователски институти, в които се изучава проблематиката, посветена на управление на ресурсите за отбрана.

VI. НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИЯТА

1. *Тимева Е.*, Доклад на тема „Влияние на икономическото развитие на Република България върху равнището на отбранителните способности на Въоръжените сили, в контекста на съвременните предизвикателства“, Сборник доклади от годишна научна конференция на факултет „Национална сигурност и отбрана” 18-19 май 2017, втора част, стр. 7-11.

2. *Тимева Е.*, Доклад на тема „Дългосрочното планиране и взаимовръзките между видовете планиране на отбраната и Въоръжените сили за изграждане на отбранителни способности“, Сборник доклади от годишна научна конференция на факултет „Национална сигурност и отбрана” 17-18 май 2018, първа част, стр. 228-233.

3. *Тимева Е., Георгиев В.*, “Предизвикателства пред новия цикъл на програмиране на отбранителните ресурси”, сп. „Военен журнал”, брой 1, 2005, ISSN 0861-7392, с. 127-134.

4. *Тимева Е., Георгиев В.*, “Лесно ли е да останеш мотивиран”, сп. „Военен журнал”, брой 3, 2005, ISSN 0861-7392, с. 54-58.

VII. ДЕКЛАРАЦИЯ

Декларирам, че дисертационният труд „Мениджмънт на ресурсите за отбрана за постигане на баланс между икономическия потенциал на държавата и отбранителните способности на въоръжените сили” е изцяло авторски. При неговото разработване не са ползвани чужди публикации и разработки в нарушение на авторските права. Посочени са всички използвани литературни източници, статии, публикации, документи и информация.